

REPERE SOCIO-PEDAGOGICE DE COMPORTAMENT CULTURAL ÎN ORGANIZAȚIA ȘCOLARĂ (PLAN DE ACȚIUNE ÎN ACTUL DE COMUNICARE)

PROFESOR MARIA-CARMEN FEKETE
LICEUL "VICTOR BABEȘ" CLUJ-NAPOCA

Actualitatea temei

Educația în societatea postmodernă românească este marcată de criza axiologică. În acest context, definim **problema** demersului nostru analitic prin întrebarea: *Cum trebuie să fie organizația școlară ca să contribuie la întemeierea axiologică a educației și la crearea unei motivații suficiente pentru activitatea educațională a profesorului și cea didactică a elevului?* Scopul final pentru individ este să devină ființă creatoare, or asta numai prin cultură se poate realiza.

Scop:

- să se construiască un set de valori individuale și sociale și să orienteze comportamentul în funcție de acest set de valori, **prin**:
- demonstrarea competenței de a susține propriile opțiuni, prin calitatea procesului de comunicare,
- înțelegerea modului în care mediul social și cultural influențează ideile și comportamentele proprii, precum și pe ale altora,

Comportamentul cultural în organizația școlară

În orice activitate, pe care o desfășurăm în organizația școlară, trebuie să ne deprindem cu aptitudini de a exprima concepte precum: nevoi/ trebuințe, cu punctul de gravitație care să cadă în interiorul nostru, în reflexiile, cugetările noastre despre noi. Trebuie să învățăm să întrebuițăm persoana întâi, în locul celei de a treia plural, să ne adresăm acelor lucruri pe care le putem găsi în interiorul nostru (valori intelectuale, spirituale) și nu în afara noastră (bani, ranguri, glorie). Datoria noastră este de a ne orienta asupra acelor lucruri care să ne poată garanta fericirea și liniștea. Sau, preluând un termen din științele exacte, activitatea de educație trebuie să aibă un punct de gravitație care să nu cadă în afara noastră, să nu căutăm mulțumirea „de din afară”, ci izvorul fericirii să fie propria noastră putere vitală.

Eul, ca formație psihologică, este definit de trei verbe: *a fi*, *a avea* și *a face*, sau ceea ce A. Schopenhauer nota prin: *ceea ce este cineva* (frumusețea, sănătatea, inteligența și dezvoltarea ei, caracterul moral), *ceea ce are cineva* (materia, proprietatea sau averea) și *ceea ce înfățișează sau reprezintă cineva*, adică cum și-l reprezintă ceilalți (onoarea, rangul și gloria) (A. Schopenhauer, p.11). Eul se dezvoltă prin confruntarea conștiinței de sine cu, conștiința de lume. Dar Eul nu se poate cunoaște și nici analiza exclusiv prin sine, ci trebuie să admită că el este în funcție de raportarea sa la *ceilalți*.

Activitățile din organizația școlară pot fi urmărită pe anumite niveluri:

- a. social: o atitudine civică de calitate față de comunitate, familie, școală, grup de elevi etc.
- b. pedagogic: o atitudine morală față de semenii și de stimă de sine, comunicare asertivă,
- c. psihologic: un set de *atitudini realiste* și cu *un conținut pozitiv*. Ideea de orientare pozitivă a acțiunilor, din organizația școlară, este ridicată la rang de principiu de E. Vrăsmasu.

Problematica asumată, în prezentul demers analitic, vizează comportamentul individului, din cadrul grupului formal, si ne referim, aici la - cadre didactice și elevi - introducând, în ecuație, două dintre dimensiunile contemporane ale comportamentului și anume: **culturala organizațională și cultura proprie**.

Comportamentul cultural este un concept specific abordării socio-culturale și a fost tratat în diferite studii de specialitate de: C. Constantinescu, S. Cristea, C. Neamțu,

C. Schifirneț etc. Un **comportament cultural** este necesar să fie format. Putem spune că un comportament interpersonal dezirabil se învață prin **observare**, prin **modelul** oferit de către diferite instanțe (familie, școală, societate, anturaj etc.), prin **consecințele** pe care acesta le produce, astfel că el necesită multă repetiție și exercițiu, suport și sprijin din partea celor avizați. De aceea, considerăm că trebuie selectate **modele** specifice pentru contexte diferite ale fiecărui subiect: educatul și educatorul, în parte.

Propunem două modele culturale: cultura tradițională și cultura modernă. Relația dintre cultura tradițională și cea modernă este apelată din totdeauna, după cum susținea T. Arghezi: *ca să schimbăm acum întâia oară sapa-n condei și brazda în călimară* [T. Arghezi, p.7], care reprezintă ideea de echilibru între cele două tipuri de cultură, între tradiție și modernitate. Distingem, din aceste versuri, trei elemente: metamorfoza tradiție/modernitate, eliberare/catharsis și găsirea unui sens de îndeplinit.

Discutăm **comportamentul cultural**, în organizația școlară, din perspectiva a două modele, specifice abordării socio-culturale: **cultura organizațională** și **cultura proprie**. Ambele modele operează cu următoarele componente: *norme, obiceiuri, valori, tradiții, limbă, simboluri, multiculturalitate, contracultură etc.* Aceste componente ne ajută să ne focalizăm, atât pe aspectele cognitive (de exemplu: convingeri despre norme, obiceiuri și consecințele acestora), cât și pe aspectele comportamentale (de exemplu: comportamente adaptative/dezadaptative).

Au fost formulate câteva concepte prin care organizația școlară încearcă să scoată individul de sub influența subculturii și agresivității: *tradiționalismul, modernismul, cultura majoră, cultura minoră, cultura arhaică, cultura modernă, civilizația cărții și civilizația străzii sau falsa civilizație*.

Modele specifice de comportament cultural

Cultura organizațională

O viziune asupra valorilor cultivate în organizația școlară, aferente culturii organizaționale, o oferă modelul sociologului C. Schifirneț. Autorul delimitează drept componente ale culturii: *normele, valorile, tradițiile, literatura, multiculturalitatea*.

Normele sunt văzute ca reguli și modele care determină ce comportamente sunt sau nu sunt corespunzătoare într-o situație dată. Educația trebuie să fie subordonată unor reguli și modele acceptate sau impuse, cadrelor didactice/elevilor, în scopul raționalizării comportamentelor individuale și de grup.

Comportamentul cultural în organizația școlară este generat de posibilitatea exersării mai multor roluri. Au fost formulate câteva concepte prin care școala încearcă să scoată individul de sub influența subculturii și agresivității: *tradiționalismul, modernismul, cultura majoră, cultura minoră, cultura arhaică, cultura modernă, civilizația cărții și civilizația străzii sau falsa civilizație*. Deoarece elevii încă nu au abilitatea de a finaliza vreo acțiune de mare anvergură, ei nu se pot decide definitiv asupra rolurilor lor și pendulează, nesigur, între ceea ce le transmit instanțele de influență, super-egou-urile (familia, școala, anturajul) și ceea ce gândesc sau își doresc ei să fie.

Obiceiurile

O formă aparte de normativitate o reprezintă *obiceiurile*. Obiceiurile sunt comportamente construite în funcție de normele colectivității: organizarea periodică a zilelor școlii, balul bobocilor, balul majoratului, pensionari, participarea la evenimentele sociale și naționale, la sărbătorile religioase etc.

Valorile

Organizația școlară, prin reprezentanții ei, impune anumite valori, norme religioase, etico-morale, filosofice, sociale și politice. Pentru a nu eșua în modul de a le asimila, subiecții educaționali trebuie orientați și consiliați.

Conceptul de *cultură generală* este unul foarte complex. Noi aderăm la acea definiție conform căreia, prin cultură, înțelegem totalitatea valorilor pozitive create de omenire pe

parcursul existenței sale: de la cea mai banală unealtă până la sistemele filosofice și științifice moderne. Știința, literatura și artele, tehnologiile, înțelese în sensul cel mai larg al cuvântului, reprezintă cele trei domenii definitorii ale culturii, din care se constituie și planurile de învățământ. Științele umaniste se adresează unui obiect viu, care este textul cultural, care se află în continuă semnificare, și cu acesta te poți afla într-un continuu dialog. **Dialogul dintre cititor și textele culturale este unul lipsit de negativitate.** Artă ne oferă, indiferent de forma ei de manifestare, un mesaj adânc și vibrant despre natura umană și relațiile sociale. Cercetarea literaturii a stabilit că opera literară este o trebuință umană, deoarece reprezintă o structură de valori, la care omul simte nevoia să apeleze. Distingem, în învățământul liceal, și noțiunea de *cultură generală de profil* cu referire la profilurile de cunoaștere: științific, artistic, tehnologic, religios; și noțiunea de *cultură profesională*, care însumează sistemul de competențe profesionale necesare activității într-un domeniu. Conceptele de *cultură lingvistică* (comunicativă) și *cultură literar-artistică*, de ex., cuprind: primul - totalitatea competențelor (cunoștințe+capacități+atitudini) de **comunicare** generală și specială; al doilea - totalitatea competențelor literare/lectorale, indispensabile activității omului în orice domeniu, ca *homo loquens* și *homo esteticus*, definitorii ființei umane. Toate acestea vin să întărească și mai mult importanța și nevoia educației, ca act axiologic formator de valori umane.

Simbolul

Simbolul este definit de C. Schifirneț ca obiect care exprimă alt obiect sau este pus în locul acestuia. Simbolurile sunt containerele culturii [C. Schifirneț, p. 166]. Simbolurile îmbracă o varietate de forme. C. Schifirneț le clasifică în: picturi, steaguri, icoane, insigne, uniforme, culori. Simbolurile nonverbale, *gesturile, mimica*, au un mare rol în comunicarea umană.

Multiculturalitatea

Educația actuală este una multiculturală prin definiție, deoarece pune accent pe încurajarea inserției multietnice, lingvistice și culturale în procesele de educație. Obiectivul fundamental al educației multiculturale este eliminarea tensiunilor și conflictelor între minoritate și majoritate, prin autoidentificarea culturală, *care ... ar permite egalitatea șanselor și ar diminua prejudecățile rasiale și discriminarea* [C. Schifirneț, p. 179]. Din acest unghi de examinare, sunt delimitate culturile specifice: *cultură națională – cultură universală, cultură urbană-cultură rurală, cultură tradițională-cultură modernă, cultură generală-cultură profesională, cultura de grup-cultura societății, cultură masculină-cultură feminină.*

Cultura proprie

Componente ale culturii proprii sunt: *normele, valorile, tradițiile, literatura*

Normele

În cazul cadrelor didactice, morala unei organizații, sau a unui grup din interiorul ei, constă într-o mulțime de norme (despre ce “trebuie”, ce e “permis”, ce e “interzis”, ce “se cade să faci”) și penalități aferente (oprobriul public, marginalizarea, excluderea dintr-un grup social, dizgrația etc.) Elevii se confruntă cu situații sociale apărute din relațiile lor cu familia, cu colegii de clasă și de școală, cu profesorii, prietenii, mediul în care trăiesc. Ei, la vârsta școlarizării, sunt predispuși spre un comportament influențabil, ei sunt tentați să încalce anumite norme și principii, de aceea ei trebuie orientați și consiliați.

Obiceiurile

Obiceiuri sănătoase sunt: obiceiul de a practica sportul, tipuri de relații. O atitudine pozitivă creează în jur o stare de dispoziție bună și un apetit pe măsură. În cadrul obiceiurilor nesănătoase amintim: obiceiuri alimentare, de ex.: stilul alimentar: masa rapidă: fast-food-ul, consumul de tutun și alcool, obiceiul de a avea internetul și televizorul în dormitor.

Valorile

Valorile sunt de multe ori răsturnate și asta și datorită realităților, pozitive sau negative, socio-economice ale societății postmoderne: valori economice (mitul banului), valori politice (integrare europeană, democrație, libertate), valori spirituale (religiozitate); valori naționale (limbă, obiceiuri, credințe, istorie); valori universale (limbă); valori culturale (muzică, artă, literatură). Valorile furnizează modele de judecată: adevăr, bine, frumos reper absolut în orice grup. *Tradiția* se impune a fi filtrată la prefacerile reale ale prezentului și se susține doar ca o tentativă de justificare a unei viziuni etnice. Din perspectiva diferitelor sfere ale culturii, religia rămâne dimensiunea cea mai importantă. Respectarea tradiției este reflectată și prin practicarea obiceiurilor de iarnă: colindul, uratul.

Simbolul

Elevii utilizează frecvent simboluri nonverbale. Ei apar în fața semenilor lor cu mișcări și gesturi care să exprime curajul, bravura, dorința de a imita. Acestea, în anumite contexte, pot deveni conduite de delincvență. Cadrele didactice utilizează simboluri nonverbale specifice profesiei.

Plan de acțiune în actul de comunicare

Ca și consecință a dezvoltării științelor socio-umane și în legătură cu acestea și a științelor educației, se relevă tot mai mult dimensiunea psihologică și psiho-socială a interacțiunii didactic-educative, dezvoltând o concepție proprie despre particularitățile relației didactice educative, tratând-o ca raport de tip comunicativ. Schimbarea individului și/sau grupului este și rezultatul unui plan de acțiune în calitatea proceselor de comunicare. Am adaptat câteva din conceptele operate de L. Ezechil în cadrul procesului de comunicare:

- calitatea procesului educativ depinde covârșitor de calitatea proceselor comunicative ce se stabilesc între partenerii educaționali, fie că este grup, clasă de elevi/elev sau persoană/ cadrul didactic/grupul de cadre didactice;
- procesele de comunicare nu pot fi transpuse în manifestări exclusiv observabile, aparente, dimpotrivă, ele angajează și aspecte inobservabile, inaparente, atât aspecte bine conștientizate, cât și mai puțin sau chiar deloc conștientizate;
- rezultatele procesului de comunicare sunt superioare atunci când cei doi interlocutori generici ai relației sunt parteneri reali, ei având posibilitatea de a-și schimba rolurile: emițător/receptor, receptor/emitor;
- organizația școlară creează un „câmp psihologic” (Kurt Lewin) care generează faptul că factorii, relațiile și interdependențele care se stabilesc contribuie la efectele comunicative globale și, implicit, la calitatea procesului educativ,
- relațiile de comunicare trebuie să fie cultivate în mod explicit. [L. Ezechir, p.104].

Or, calitatea proceselor de comunicare - ce se stabilesc între partenerii generici – grup/individ – depinde de potențialul comunicativ al fiecăruia dintre membrii lui. Studiul L. Ezechil distinge între două tipuri de aptitudini/abilități (= competențe.-M.F.), dominante în exercițiul didactic-educativ: abilitatea/aptitudinea profesorului de a opera cu: conținuturile cu un caracter școlar și cea de a opera cu conținuturile cu caracter interpersonal.

Pentru a stabili calitatea proceselor de comunicare, aptitudini și deprinderi, cât și sistemul de valori pe care-l/agreează/la care aderă elevii, am folosit ca instrument un chestionar, care a fost elaborat în colaborare cu Adela C. .Fekete. (Figura 1 și Figura 2) Acesta a fost aplicat la un număr de 90 subiecți în două unități de învățământ. În rezultat, am obținut expresia cantitativă a atitudinilor elevilor față de principalele valori și instituții aferente vieții lor.

În **concluzie**, succesul profesorului și, implicit, al sistemului educativ se măsoară în capacitatea de a forma un interlocutor activ, performant în arta dialogului, în stare de a iniția el însuși o situație de comunicare și a forma /transmite un set de valori. Prin *acțiune*, înțelegem *să ne comunicăm nevoile* de formare/dezvoltare a identității personale și

profesionale. A cere, în societatea românească, are o conotație negativă: fie de rușine, fie de refuz, de aceea cererea trebuie să fie adresată societății, școlii, familiei în mod direct, prin comunicare asertivă, și nu indirect, prin solicitarea mass-media, în special a TV, internet-ului, străzii. Competențe de comunicare profesională:

Aptitudini și deprinderi ale cadrului didactic

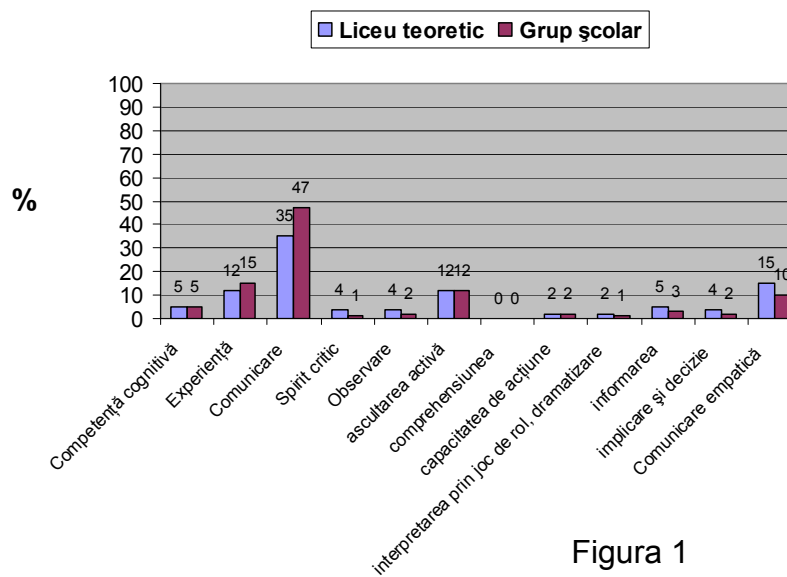

Figura 1

Atitudinile tinerilor față de instanțe și valori în formarea lor axiologică.

Chestionar: De unde vă sunt cunoscute valorile enumerate în tabelul de mai jos: familie, biserică, școală, media/internet, cărți, filme, nu știu/nu răspund?

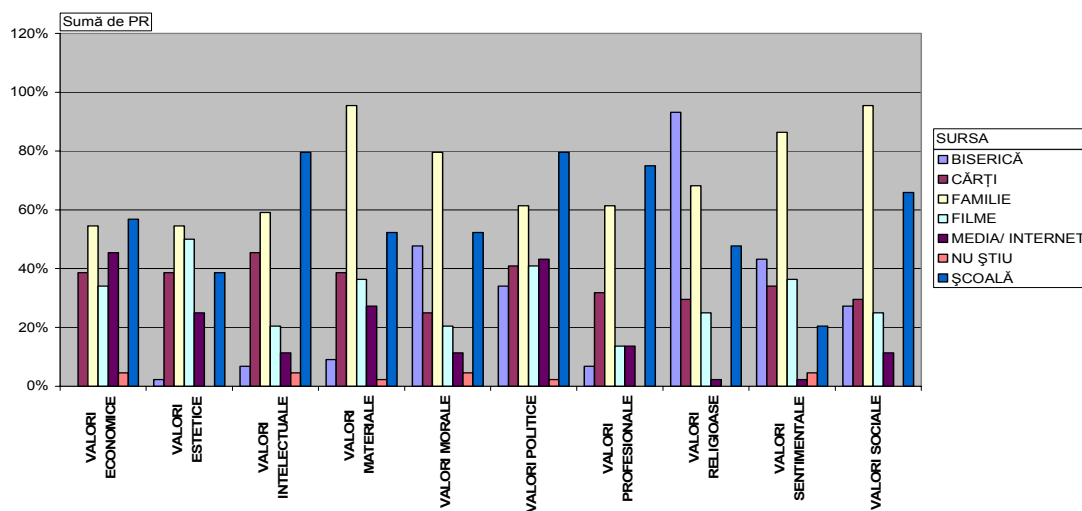

Figura 2

Bibliografie:

Arghezi, T., *Versuri*, Editura 100 Gramar, București, 1998.

Cristea S., *Dicționar de pedagogie*, Grupul editorial Litera Internațional, Chișinău-București, 2000.

Cucoș, C., *Dimensiuni culturale și interculturale în educație*, Editura Polirom, Iași, 1995.

Ezechil, L., *Comunicarea educațională în context școlar E.D.P.*, București, 2002.

Neamțu, C., *Devianță școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Editura Polirom, Iași, 2003.

Negrilă, I., *Repere Psihopedagogice și metodice*/ Universitatea de Vest Vasile Goldiș, Editura Multimedia Internațional, Arad, 2001.

Schifirneț, C., *Sociologie*, Editura Comunicare.ro, București, 2002.

Schifirneț, C., *Generație și cultură*, Editura Albatros, București, 1985.

Schopenhauer, A., *Asupra înțelepciunii în viață*, Editura Enciclopedică Gheorghe Asachi, Chișinău.

Vrăsmas, E., *Consilierea și educația părinților*, Editura Aramis, București, 2000.